

ביאורים

בפסקה זו מגביה ריה"ל את נקודת המבט שלנו על עם ישראל לקראת הבהרת משמעות חטא העגל. חטא זה, מערער לכאורה על בחירת ישראל לעם סגולה. ריה"ל מכניס בפיו של מלך כוזר את טענת החלפת ישראל, טענה שנזכרת בפי הנוצרים ובפי המוסלמים. הנחת היסוד שעומדת בבסיס דתות אלה היא שהעם הוא נבחר כל עוד מעשיו תואמים את סגולתו. כאשר מעשיו סותרים את המהות שלשמה נבחר מפסיקה סגולתו וממילא - נפסקת גם בחירתו. על מנת להבהיר את הטעות שבתפיסה הזאת מבאר ריה"ל את החידוש שהתרחש עם לידת עם ישראל במצרים. לא מדובר כאן עוד ביחידים שההתייחסות אליהם נמדדת רק על פי מעשיהם. מדובר בקהל גדול שהגרעין היסודי שלו הוא גרעין הסגולה. לסגולה זו יש בכל דור ביטויים מעשיים בדמותם של צדיקים גדולים ומנהיגים מורמים מעם, אך ישנם גם, כמו בכל ציבור 'איברים מדולדלים', חלקים חלשים יותר שבהם הצד הסגולי לא מתגלה בפועל. חידושו של ריה"ל הוא שהיחס לאותם יחידים לא נמדד באופן פרטי אלא דרך המכלול של העם. יחידים אלה, עם כל חסרונותיהם, שייכים לכלל - לעם ישראל שבו ה' בחר. לא בכדי בחר ה' בעם ישראל. זוהי איננה בחירה בטעות. בחירת ישראל משמעותה היא יצירה: 'עם זו יצירתי לי תהלתי יספרו'. העובדה שישנם חלקים בעם שאינם פועלים על פי האידיאל העומד בבסיסו אינם גורעים מיסוד הסגולה שאינו מתחיל מן הפרטים אלא מהכלל. הכלל הוא יסוד נשמת ישראל שיצא כאומה ממצרים. זוהי בחירה אלוהית שיצרה את העם הזה על כל סגולותיו. לאחר שאנו מבינים את התמונה באופן הזה, לאחר שהגבנה את המבט להבין מהי סגולת ישראל ומעלתו, ניתן לנסות לגשת להבין את חטא העגל.

הרחבות

1. קליפה וגרעין

וסגלת אברהם מפל בניו יצחק. כאן מודגשת שיטתו של ריה"ל לפיה הסגולה הייתה מוטבעת ביחידים ועברה מדור לדור עד השלב שבו התבטלו הקליפות ונשארה הסגולה בלבד. עניין זה של סגולת ישראל נידון בהרחבה במקומות רבים כדוגמת המהר"ל שכותב: "בוודאי דבר אפשר לומר אצל נח ואדם, שלפי שלא היה הדביקות רק פרטי לנח בלבד, כאשר ישתנו הפרטים - ישתנה הדביקות גם כן. אבל האבות שלא היה הבטחתם פרטי, רק כללי... דהיינו כלל האומה, ואין שנוי בכללי, רק השנוי הוא בפרט. ולפיכך אף על גב שיתווסף ויגרע הדביקות לפי המקבלים, מכל מקום נמצא עצם הדביקות הכללי עומד" [נצח ישראל יא]. וכן בתוספות על מסכת שבת: "אומר רבינו תם דזכות אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה" [דף נה, א ד"ה 'שמואל']. ובהרחבה באגרתו של הרב קוק [אגרת תקנה]: "הסגולה הוא כוח קדוש פנימי מונח בטבע הנפש ברצון ד', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי אפשר לו להשתנות כלל, כי הוא אמר ויהי'".

הרמח"ל מסביר, שהאנושות כולה הייתה יכולה להיות בעלת סגולה זו אם הייתה בוחרת וחפצה בכך: "והנה נתן האדון ב"ה לפני התולדות ההם שנמצאו באותו הזמן, את הבחירה, שיתחזקו וישתדלו להתעלות מן המדרגה השפלה ולשים עצמם במדרגה העליונה" [דרך ה' חלק ב פרק ד]. לפי דבריו, גם לאחר הבחירה של הקב"ה בישראל, עוד הייתה אפשרות לכל העולם להגיע למדרגתם: "ואולם חסד גדול עשה הקב"ה עם כל האומות, שתלה דינם עוד עד מן מתן התורה, והחזיר התורה על כלם שיקבלוה, ואם היו מקבלים אותה, עדיין היה אפשר להם שיתעלו ממדרגתם השפלה. וכיוון שלא רצו, או נגמר דינם לגמרי, ונסתם השער בפניהם סיתום שאין לו פתיחה".

שאלות לדיון

החבר מסביר שהעניין האלוהי נדבק בעם ישראל הנמצא בארץ ישראל. מדוע מושגים של עם וארץ הם מושגים דתיים-קדושים?

החבר מונה רבים שזכו להשגחה אלוהית. מהן ההשלכות של ההשגחה האלוהית בחיינו - האם היא באה 'לסדר' אותנו בחיים כי ה' משגיח עלינו ודואג לכל מחסורנו, או שעדיין יש מה לעשות בעניין?

ופעמים שהיה בהם מי שלא התחבר בו הענין האלהי, כגון תרח, אבל היה אברהם בנו תלמיד לזקנו עבר, ואף הכיר את נח בעצמו, והיה הענין האלהי נמשך מן הזקנים אל הצאצאים. ואברהם סגלת עבר ותלמידו, ועל פן נקרא עברי, ועבר סגלת שם, ושם סגלת נח, לפי שהוא יורש האקלימים הממזגים אשר אמצעייתם וחמדתם ארץ ישראל, ארץ הנבואה, ויצא יפת אל הצפון וחס אל הדרום. וסגלת אברהם מכל בניו יצחק, וכבר הרחיק כל בניו מן הארץ הזאת המיוחדת, כדי ליחדה ליצחק. וסגלת יצחק יעקב, ונדחה אחיו עשו, מפני שזכה יעקב בארץ היא.

ובני יעקב כלם סגלה, כלם היו ראויים לענין האלהי, והיה להם המקום ההוא המיוחד בענין האלהי, וזו היא התחלת חול הענין האלהי בקהל, אחר שלא היה נמצא אלא ביחידים. והשגחת ה' הייתה לשמורם ולהרבותם ולגדלם במצרים, פאשר יגדל האילן אשר עקרו טוב, עד שהוציא פרי שלם דומה לפרי הראשון אשר נטע ממנו, רצוני לומר אברהם ויצחק ויעקב ויוסף ואחיו. והיו מן הפרי משה ואהרן ומרים, וכגון בצלאל ואהליאב וראשי המטות, וכגון שבועים הזקנים אשר היו ראויים לנבואה נמשכת, וכגון יהושע וכלב וחור, וזולתם רבים. ואז זכו להראות האור עליהם, ולאותה ההשגחה האלהית. ואף אם היו בהם ממרים מאוסים, מפל מקום הם בלי ספק סגלה, במובן שהם בטבעם ומזגיהם מן הסגלה, ויולידו מי שיהיה סגלה, ונשמר האב הממנה בגלל מה שמערב בו מן הסגלה, אשר תראה בבנו או בנכדו כפי מה שתזדכך הטפה, כמו שאמרנו בתרח וזולתו כפי שלא התחבר בו הענין האלהי אבל בטבעו שיוולד סגלה, מה שלא היה פן בטבע כל מי שנוולד מחם ויפת. ונראה כמו זה בענינים הטבעיים, שהרי כמה בני אדם אינם דומים לאביהם כלל אבל הם דומים לסבם, ואין ספק פי הטבע ההוא והדמיון ההוא היה צפון בנן, אף על פי שלא נגלה לחוש, כמו שטבע עבר היה צפון בבניו עד שנגלה באברהם.